OIKEUSMINISTERIÖ

LAUSUNTO

Lainvalmisteluosasto
Lainsäädäntöneuvos Tuula Majuri

22.10.2015

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

SOPIMUS YHDISTETYSTÄ PATENTTITUOMIOISTUIMESTA YM. (HE 45/2015 VP)

Esitys koskee yhdistetystä patenttituomioistuimesta tehdyn sopimuksen hyväksymistä ja voimaansaattamista. Esityksessä on seikkaperäiset ja asianmukaiset eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta ja käsittelyjärjestystä koskevat perustelut, joissa arvioidaan kattavasti perustuslain kannalta olennaiset esityksen kohdat, eikä niihin ole juurikaan lisättävää. Seuraavassa käydään läpi käsittelyjärjestyksen kannalta keskeiset seikat.

1. Täysivaltaisuus

Toimivallan siirto yhdistetylle patenttituomioistuimelle

Perustuslain 94 §:n 2 momentin mukaan kansainvälisen velvoitteen hyväksymisestä päätetään äänten enemmistöllä. Jos ehdotus velvoitteen hyväksymisestä koskee perustuslakia tai valtakunnan alueen muuttamista taikka Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittävää toimivallan siirtoa Euroopan unionille, kansainväliselle järjestölle tai kansainväliselle toimielimelle, se on kuitenkin hyväksyttävä asiaa lepäämään jättämättä päätöksellä, jota on kannattanut vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä. Yksinkertaisella äänten enemmistöllä voidaan siten päättää muuta kuin merkittävää toimivallan siirtoa koskevan kansainvälisen velvoitteen hyväksymisestä (ja voimaansaattamisesta PL 9 §:n 2 momentin mukaan).

Sopimuksella osoitetaan yhdistetylle patenttituomioistuimelle yksinomainen toimivalta käsitellä riita-asioita, jotka koskevat EU-asetuksiin perustuvia ns. yhtenäisiä eurooppapatentteja ja Suomea velvoittavaan valtiosopimukseen perustuvia ns. perinteisiä eurooppapatentteja. Sopimusjärjestelyn tavoitteena on tehostaa ja yhtenäistää eurooppalaista patenttisuojaa. Patenttituomioistuimen toimivaltaan kuuluvien asioiden luonne jo itsessään perustelee kansainvälisen lainkäytön järjestämistä. Kyse on si-

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Kasarmikatu 25 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

ten kansainvälisestä velvoitteesta, jota voidaan pitää tavanomaisena nykyaikaisessa kansainvälisessä yhteistoiminnassa ja joka vaikuttaa vain vähän valtion täysivaltaisuuteen. Lisäksi sopimus liittyy kiinteästi Suomea jo sitoviin kansainvälisiin velvoitteisiin ja Suomen asemaan Euroopan unionin jäsenenä. Yhtenäisen patenttituomioistuimen tehtävät liittyvät ennen muuta yksittäisten patenttiloukkauskanteiden ratkaisemiseen ja loukkauksia koskeviin korvauksiin eikä niillä siten ole laajempia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia.

Täysivaltaisuuden rajoittamista koskevan uuden tulkinnan mukaan toimivaltajärjestelyjen vaikutusta on arvioitava aiempaa joustavammin ja väljemmin etenkin antamalla muodollisten seikkojen asemasta enemmän painoa siirrettävän toimivallan aineelliselle merkitykselle. Yhtenäisen patenttituomioistuimen perustamisessa on kyse perustuslain 1 §:n 3 momentissa tarkoitetusta kansainvälisestä yhteistyöstä eikä toimivallan siirtoa voida pitää perustuslain 94 §:n 2 momentissa ja 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla merkittävänä Suomen täysivaltaisuuden kannalta (ks. HE 60/2010 vp, s. 45-46; PeVM 9/2010 vp, s. 13; PeVL 19/2010 vp, s. 5/I).

Sopimustoimivallan delegointi

Sopimus sisältää määräyksiä, joissa delegoidaan toimivaltaa yhdistetyn patenttituomioistuimen hallintokomitealle tarkistaa ja muuttaa sopimusta ja tuomioistuimen perussääntöä sekä hyväksyä tuomioistuimen työjärjestys. Esityksen perusteluissa todettujen seikkojen vuoksi (s. 113-114) voidaan katsoa, ettei tällainen toimivalta ole merkityksellinen esityksen käsittelyjärjestyksen kannalta.

Perusteluissa todetun lisäksi on syytä korostaa, että perustuslain 94 ja 95 §:n esitöidenkin mukaan eduskunnan toimivallan siirtäminen tapahtuu merkittävän ja muun toimivallan erottelun mukaisesti. Muusta kuin merkittävästä eduskunnan toimivallan siirrosta voidaan nykyisin päättää tavallisella ääntenenemmistöllä (HE 60/2010 vp, s. 45/II).

2. Perusoikeudet

Kielelliset oikeudet

Esityksen käsittelyjärjestysperusteluissa on tehty seikkaperäisesti selkoa oikeudenkäyntikieltä koskevista sopimusmääräyksistä, joilla pyritään turvaamaan oikeudenkäynnin osapuolten kielelliset oikeudet kansainvälisessä tuomioistuimessa (s. 114-116). Perustuslain 17 §:ssä säädettyjen kielellisten oikeuksien toteutumisen arvioinnissa on otettava huomioon, että merkittävä osa patenttiriitojen osapuolista on kansainvälisesti toimivia yrityksiä ja että patenttituomioistuimessa riita-asian osapuolten tulee edustautua asiamiehen avulla. Luonnollisten henkilöiden ja pienten yritys-

ten aseman turvaamiseksi sopimukseen sisältyy määräyksiä mm. tuomioistuimen velvoitteesta arvioida käännös- ja tulkkausjärjestelyjen tarve oikeudenkäynnissä.

Alue- ja paikallisjaostojen toimivaltasäännökset turvaavat myös osaltaan kielellisiä oikeuksia esimerkiksi siten, että kanne on nostettava Helsinkiin perustettavassa paikallisjaostossa, jos väitetty patenttiloukkaus on tapahtunut ainoastaan Suomessa (elleivät osapuolet ole toisin sopineet). Tämä on olennaista puhtaasti kotimarkkinoilla toimivien yritysten kannalta. Suomeen perustettavan paikallisjaoston oikeudenkäyntikieliksi on tarkoitus määritellä suomi, ruotsi ja englanti. Helsinkiin markkinaoikeuden yhteyteen perustettavasta paikallisjaostosta ja siellä käytettävistä oikeudenkäyntikielistä säädettäisiin lailla (kun hallintokomitean päätös jaoston perustamisesta on tehty).

Lisäksi EU-asetustasolla säädetään yhtenäisen eurooppapatentin käännösvelvoitteista siten, että turvataan väitetyn patentinloukkaajan oikeus saada täydellinen käännös patentista joko loukkauksen tapahtumapaikan tai loukkaajan kotipaikan virallisella kielellä. Asetuksessa on myös otettu erityisesti huomioon mm. pienen tai keskisuuren yrityksen ja luonnollisen henkilön asema väitettynä patentinloukkaajana.

Kokonaisuutena arvioiden kielellisiä oikeuksia koskevat sopimusmääräykset eivät vaikuta esityksen käsittelyjärjestykseen.

Oikeusturva

Sopimus ja tuomioistuimen perussääntö sisältävät määräykset keskeisistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista kuten oikeudesta saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja joutuisasti toimivaltaisessa ja riippumattomassa tuomioistuimessa, oikeudesta oikeusapuun, käsittelyn julkisuudesta, oikeudesta tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta.

Sopimus ja tuomioistuimen perussääntö jättävät oikeudenkäyntimenettelyn tarkemman sääntelyn varsin laajasti tuomioistuimen työjärjestyksen varaan. Työjärjestyksen hyväksymisestä päättää hallintokomitea. Sopimuksen 41 artiklan mukaan työjärjestyksen tulee olla sopimuksen ja perussäännön mukainen. Ottaen huomioon itse sopimukseen ja perussääntöön sisältyvät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet sekä kansainvälisen sääntely-yhteyden, josta aiheutuu aina omat rajoituksensa, ei työjärjestystasoinen sääntely muodostu ongelmalliseksi perustuslain 21 §:n kannalta.

Sopimuksen 45 artikla käsittelyn julkisuudesta jättää laajemman harkinnan tuomioistuimelle kuin kansallinen lainsäädäntö. Sopimusmääräys vastaa kuitenkin sisällöltään muiden kansainvälisten tuomioistuinten, kuten

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan unionin tuomioistuimen julkisuussääntelyä eikä se siten vaikuta sopimuksen käsittelyjärjestykseen (kuten ei mainittujen tuomioistuintenkaan osalta).

Tuomarien erottamattomuutta koskevan perussäännön 10 artiklan, jonka mukaan tuomari voidaan vapauttaa tehtävästään yhdistetyn patenttituomioistuimen puheenjohtajiston enemmistöpäätöksellä, ei voida katsoa olevan ristiriidassa perustuslain 103 §:n kanssa ottaen huomioon puheenjohtajiston kokoonpano ja sen päätöksen tosiasiallinen rinnastuminen tuomioistuimen päätökseen, jota perustuslaki tuomarin erottamisessa edellyttää.

Sopimuksen 36 artiklan mukaisesti patenttituomioistuimen toiminta rahoitetaan pääosin tuomioistuinmaksuilla. Tämä merkitsee todennäköisesti huomattavasti korkeampia tuomioistuinmaksuja kuin mihin Suomessa on totuttu. Kansainvälisesti vertaillen tuomioistuinmaksut ovat Suomessa vielä hyvin alhaisella tasolla eikä meillä ole sidottu maksun tasoa jutun intressiin.

Sopimuksen mukaan hallintokomitea vahvistaa tuomioistuinmaksut, jotka määrittyvät osittain riidan arvon tai intressin perusteella. Sopimuksen 36 artiklan 3 kohdan mukaan maksujen vahvistamisessa on varmistettava, että oikeuden tasapuolisen saatavuuden periaate ja tuomioistuinmaksut ovat oikeassa suhteessa toisiinsa. Oikeuden saatavuutta on arvioitava maksuja vahvistettaessa erityisesti luonnollisten henkilöiden, pienten ja keskisuurten yritysten, voittoa tavoittelemattomien järjestöjen ym. vastaavien kannalta. Sopimuksen 70 artiklan 2 kohdan mukaan tuomioistuinmaksu on maksettava etukäteen, ja maksamatta jäänyt maksu voi evätä asian jatkokäsittelyyn osallistumisen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on annettu sopimusvaltioille lähtökohtaisesti laaja harkintamarginaali tuomioistuinmaksujen asettamisessa ja sen maksamisessa ennakollisesti, mutta maksu ei saa kuitenkaan muodostua tosiasialliseksi esteeksi päästä oikeuteen (esim. Kreuz v. Puola 2001, vrt. PeVL 35/2010 vp).